NOTIŢĂ COMPLEMENTARĂ DESPRE DESCOPERIREA DIPLOMEI DE LA GROJDIBODU

Dan Dana[*]

Rezumat: *Notiţa aduce alte precizări despre data descoperirii diplomei militare de la Grojdibodu (CIL XVI 75 = IDR I 10), referitoare la armata Daciei Inferioare, şi primele ecouri în literatura vremii.*

Résumé: *La notice apporte d'autres précisions sur la date de découverte du diplôme militaire de Grojdibodu (CIL XVI 75 = IDR I 10), concernant l'armée de la Dacie Inférieure, et les premiers échos dans la littérature de l'époque.*

Cuvinte-cheie: *Dacia romană, diplomă militară, epigrafie latină, Grojdibodu, colecţii.*

Mots-clés: *Dacie romaine, diplôme militaire, épigraphie latine, Grojdibodu, collections.*

Această scurtă notiță aduce câteva precizări cu privire la data descoperirii diplomei militare de la Grojdibodu (*CIL* XVI 75 = *IDR* I 10), republicată recent împreună cu poze ale tuturor feţelor de semnatarul acestor rânduri şi de Dorel Bondoc, autorul monografiei despre podul roman de la Dolni Vadin (*Valeriana*?)-Grojdibodu[1]. Este vorba de o copie a unei constituții imperiale referitoare la armata Daciei Inferioare, datând din 22 martie 129.

Soldatul beneficiar, Eupator fiul lui Eumenes, era originar din Sebastopolis (din Pont, în provincia Galatia, ulterior Cappadocia) şi slujise în *vexillatio equitum Illyricorum*, la origine un *numerus* de călăreţi selectaţi din Illyricum – probabil cu ocazia cuceririi Daciei. Este semnificativ faptul că o diplomă recent publicată atestă eliberarea printr-o constituţie din 18 februarie 129 a lui Calicles fiul lui Buccio, originar tot din Sebastopolis, călăreţ în *ala Gallorum Flaviana* din Moesia Superior[2]. Avem astfel dovada unui grup de recruţi originari din teritoriul acestei cetăţi din Asia Mică care au fost vărsaţi în 101 în mai multe unităţi auxiliare din provinciile balcanice, dintre care unii au fost selectaţi în acel *numerus* transferat în Dacia[3].

Nu numai condițiile descoperirii acestui document de bronz, dăruit de Alexandru Ioan Cuza lui Napoleon al III-lea și ajuns tocmai din acest motiv în colecțiile Muzeului Național de Antichități din Saint-Germain-en-Laye, unde este conservat până în zilele noastre, sunt nelămurite, dar până şi anul exact al descoperirii. Mai multe date au fost astfel avansate[4]: Alexandru Odobescu, care a încercat, cu rezultate parțiale, să deslușească condițiile descoperirii, indică anul 1838; Léon Renier precizează „martie 1839"; cei mai mulți, precum Dumitru Tudor și Ion Iosif Russu, dau însă data greșită de 1842.

Consultarea primelor relatări din Principate despre descoperirea de la Grojdibodu (uneori este menționată și o localitate vecină, Gura Padinii), confirmă acum data indicată de către Odobescu, în monografia sa despre antichitățile fostului județ Romanați[5].

În ordine cronologică, prima mențiune este o notiță anonimă din primul ziar vernacular din Ţara Românească, *Curierul Românesc*, condus de Ion Heliade Rădulescu, din data de sâmbătă 18 februarie 1839[6]. Sub rubrica „București", primele două pagini se referă la această descoperire

[*] CNRS/Centre HISOMA (Lyon), ddana_ddan@yahoo.com.

[1] Dana, Bondoc, 2014 (= Dana, Bondoc, 2018).

[2] Eck, Pangerl, 2018, pp. 224-230. Doi copii sunt numiți pe diplomă, Marcus și Prisca.

[3] Despre aceşti doi soldaţi recrutaţi în acelaşi timp, vezi Matei-Popescu, Ţentea, 2018, pp. 22-23.

[4] Pentru detalii, vezi Dana, Bondoc, 2014, p. 204.

[5] Odobescu, 1878 (= Avram, Ciucă, 1989, pp. 94-243).

[6] *Curierul Românesc. Gazetă politică, comercială, și literară*, nr. 26 (an X), 18 februarie 1839, pp. 1-2. Această primă semnalare îi era cunoscută eruditului maghiar János Érdy (Érdy, 1858, p. 7).

indicată ca fiind recentă. Suprinzătoare este folosirea exclusivă, la această dată timpurie, a alfabetului latin și a unei grafii ușor latinizante pentru redactarea notiței[7], care sună astfel:

La satul Grojdiboldul [*sic*] din judiçul Romanați, proprietate a D. Medelnicer Dim. Jianul, aproape de Celeiu s'aflat de curênd in șanțul grâdineĭ unuĭ lâcuitor, doo tabule micĭ de aramâ prinse una de alta cu o legâturâ supțire de ferŭ petrecută printr'însele. Dintr'a questea, pe una este urmâtoarea inscriptie [[urmează ediția diplomatică, cu puține greșeli]].

Iar pe queea 'laltâ se vede inscriptia urmâtoare [[urmează lista martorilor]].

Aquestu document rar și precios pentru Istoria nației nôstre romane se aflâ acum în cabinetul de antichitâți al D. marelui Ban Michael Ghica.

Traducerea pe scurt [[românească]].

Finalul notiței este însă scris în chirilice: folosirea grafiei latine apare deci determinată de semnalarea unei descoperiri care putea servi în epocă tezei obârșiei latine. Tocmai ideea acestei origini nobile, care se generalizează ca urmare a diferitelor producții ale Şcolii Ardelene, începe să fie preluată cu entuziasm în Principate în plină epocă romantică:

Această tălmăcire se va face în unul din numerile următoare cu slovele obișnuite. Aici s'a pus asfel [*sic*] pentru a vdeea [*sic*] streiniĭ pe lângă acest document istoric și limba noastră, care poate sluji de un viŭ document al originiĭ noastre.

Iată deci că data furnizată de Léon Renier (martie 1839) este eronată, anul 1838 fiind cel al descoperirii diplomei, după cum scrisese mai bine informatul Odobescu. În februarie 1839, cele două tăbliţe de bronz se aflau deja la București, în colecția lui Mihail (Mihalache) Ghica, ele fiind între timp descifrate şi interpretate destul de corect. Aceasta reiese și din descrierea oferită de nimeni altul decât cumnatul banului, colonelul Vladimir Moret de Blaremberg (1811-1846), ofițer în armata rusă, stabilit în Ţara Românească[8]. În al său *Annuaire de la Principauté de Valachie* din 1842, capitolul „Vestiges d'antiquités Romaines" se încheia astfel[9]:

Nous terminerons cette esquisse archéologique par la publication d'une découverte toute récente, faite aux environs de Tchéléï, d'une tablette en bronze, sur laquelle on lit l'inscription suivante, conservée à Boukarest dans le cabinet d'antiquités de Mr. le Grand Ban Michel Ghika, frère du Prince régnant, et en face de laquelle nous plaçons sa traduction en langue Valaque moderne, afin de mieux constater l'analogie de cette dernière avec le latin sa langue mère [[urmează textul latin și traducerea românească, cu greșeli]].

În fine, o a treia relatare în ordine cronologică apare în 1844 într-un jurnal ieșean, *Arhiva Albinei*, condus de Gheorghe Asachi. Într-un articol semnat de Gheorghe Săulescu, o referire despre neamul bessilor prilejuiește o relatare despre diploma de la Grojdibodu, pe care era trecută și *cohors II Flavia Bessorum*. Iată ce scria eruditul moldovean[10]:

(...) precum se adeverește din următoarea inscripție, aflată pe o tablă de bronzŭ desțerinată în Țeara românească, în prejma [*sic*] Celeiului, care se păstrează în Cabinetul Marelui Ban Mihail Ghica [[urmează transcrierea diplomatică și traducerea românească]].

[7] În această perioadă de tatonări, una dintre deosebiri este grafemul „â" pentru vocala „ă". Merită semnalat faptul că alfabetul latin va fi introdus oficial în cele două Principate abia peste două decenii. Exact același text din *Curierul Românesc* este copiat, în chirilice, în *Gazeta de Transilvania*, nr. 18 (19 martie 1839, Braşov), pp. 46-47 (cu transcriere şi traducere); altă relatare, cu textul latin şi traducerea românească (în chirilice), apare în *Albina Românească*, an X, nr. 18 (2 martie 1839, Iaşi), pp. 69-70.

[8] Al doilea soţ al Pulcheriei Mavros, sora lui Mihail Ghica.

[9] Moret de Blaremberg, 1842, pp. 146-147. Se cuvine să menționăm nota de la aceleași pagini, care evocă preocupările tatălui său, consilierul de stat Jean Moret de Blaramberg (1772-1831), în Noua Rusie (adică sudul Ucrainei), privitoare la coloniile grecești din regiunea Odessei, deci a Olbiei Pontice, iar în Valahia ale lui Mihail Ghica, prezentat drept fondator al Muzeului Național din București, dar al cărui cabinet particular este deopotrivă amintit. Vezi Pippidi, 1969, pp. 294-296.

[10] C. G. Seulescu, în *Arhiva Albinei pentru arheologie română și industrie*, nr. 3, 1844, p. 5.

Descoperită pe moșia Jienilor[11] de la Grojdibodu, cândva în cursul anului 1838, diploma ajunge în cabinetul de antichități al banului Mihalache Ghica, fiind deci semnalată și publicată pentru prima oară în februarie 1839, înainte de a cunoaște o nouă peregrinare și ediții ulterioare, prima dintre ele fiind a lui Joseph Arneth, în 1843, după o litografie trimisă cu generozitate de către colecționarul bucureștean[12]. Descoperirea, care făcuse senzaţie în epocă[13], mai este menţionată într-un discurs din 1839 al lui Mihail Kogălniceanu către „Société odessienne d'histoire et d'antiquités", când este ales membru al acestei societăţi arheologice din Odessa[14]:

„Dans un autre endroit, encore en Valachie, on a découvert des tablettes en airain, donnant droit de naturalisation romaine à plusieurs soldats dont les noms sont cités et qui s'étaient distingués dans les guerres contre les barbares. Ces tablettes sont uniques".

BIBLIOGRAFIE

Arneth, J. 1843. *Zwölf römische Militär-Diplome*. Viena.

Avram, Al., Ciucă, M. 1989 (ed.). *Odobescu. Opere*. V. București.

Croitoru, C., Apostu, G. 2006. Inițiative arheologice reflectate în presa de la mijlocul secolului al XIX-lea. Colecţiile Ghica şi Mavros. *Danubius* 24, pp. 87-97.

Dana, D., Bondoc, D. 2014. Anexa VI. Diploma de la Grojdibodu (*CIL* XVI 75 = *IDR* I 10). Annexe VI. The Diploma from Grojdibodu (*CIL* XVI 75 = *IDR* I 10). In: D. Bondoc (ed.), *Podul roman de la Dolni Vadin (Bulgaria)-Grojdibodu (România). The Roman Bridge Dolni Vadin (Bulgaria)-Grojdibodu (Romania)*. Craiova, pp. 204-222.

Dana, D., Bondoc, D. 2018. Appendix 6. The Diploma from Grojdibodu (CIL XVI 75 = IDR I 10). In: D. Bondoc, *The Roman Bridge between Dolni Vadin (Bulgaria) and Grojdibodu (Romania)*. Oxford (*Archaeopress Roman Archaeology* 38), pp. 96-103.

Eck, W., Pangerl, A. 2018. Neue Diplome aus der Zeit Hadrians für die beiden mösischen Provinzen. *ZPE* 207, pp. 219-231.

Érdy, J. 1858. A Pannonia és Dacia térein ekkorig talált becsületi bocsátványok. In: *Régiségtani közlemények*. Buda.

Matei-Popescu, F., Ţentea, O. 2018. *Auxilia Moesiae Superioris*. Cluj (*The Centre for Roman Military Studies* 9).

Moret de Blaremberg, Vl. 1842. *Annuaire de la Principaute de Valachie*. Bucureşti.

Odobescu, Al. 1878. *Anticuitățile județului Romanați*. București.

Pippidi, A. 1969. Vechi epigrafişti şi anticari în Ţările Române. *StudClas* 11, pp. 279-296.

Pippidi, A. 1970. Alţi anticari şi epigrafişti români din secolul al XIX-lea – de la Kogălniceanu la Bălcescu –. *StudClas* 12, pp. 241-246.

Vintilă-Ghițulescu, C. 2013. *Evgheniți, ciocoi, mojici. Despre obrazele primei modernități românești 1750-1860*. București.

[11] E surprinzătoare afirmația „familia [lor] nu va reuși să dăinuie [de vreme ce] în Arhondologia din 1837 nu găsim nici urmă de boierii Jianu" (Vintilă-Ghițulescu, 2013, p. 52 n. 2). Or, numele lor de familie se va schimba curând în Cesianu/Cezianu, printr-o legătură fictivă cu numele guvernatorului roman de pe diplomă, Plautius Caesianus; vezi pentru detalii Dana, Bondoc, 2014, p. 205 n. 5.

[12] Arneth, 1843, pp. 54-59, nr. VII.

[13] Vezi alte ecouri la Croitoru, Apostu, 2006, p. 90: *Cantor de avis şi comers*, II, 1838-1839, pp. 229-231; împreună cu alte inscripţii, într-un ziar grecesc din Bucureşti, *Ὁ Ζέφυρος τοῦ Ἴστρου* (an I, 1841), în articolul „Ἀρχαιολογικά" al lui G. G. Papadopoulos, profesor de literatură greacă la Sf. Sava.

[14] Cf. Pippidi, 1970, p. 243. Mihalache Ghica era şi el membru al societăţii din Odessa (*Odesskoe obštestvo istorii i drevnostej*) şi plănuia în 1842 realizarea unui corpus al inscripţiilor greceşti şi latine din cele două Principate (cf. Croitoru, Apostu, 2006, p. 87).